

ПРО СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ

Медведь М.М.

кандидат філологічних наук

директор Наукової бібліотеки

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

(м. Ужгород, Україна)

У статті розглянуто процес впровадження інноваційних бібліотечних технологій у роботу бібліотеки Ужгородського національного університету за період 2013–2015 роки.

Ключові слова: інновації в бібліотеці, комп'ютеризація бібліотечних процесів, електронна бібліотека, ресурси вільного доступу, бібліотечна програма.

Книгозбірня Ужгородського національного університету є найбільшою та найунікальнішою в краї, вона в переліку найбільших вузівських бібліотек не лише західного регіону, а й всієї України. Визнанням державою її значення стало надання бібліотеці статусу наукової. Та незважаючи на багатство та унікальність фонду, що підтверджено, як відділом стародруків, так і колекцією рідкісних періодичних видань, бібліотека із значним запізненням розпочала процеси інноваційних змін у своїй роботі і це суттєво вплинуло на її рейтинг серед вузівських бібліотек. Об'єктивно оцінивши ситуацію, в якій опинилася Наукова бібліотека, її колектив знайшов гідну відповідь на виклик доби – інтенсивне впровадження інновацій, що дало можливість істотно розширити надання бібліотечних послуг користувачам відповідно до вимог сьогодення.

Процес запровадження комп'ютерних технологій в роботу бібліотеки розпочався ще в 2002 році з вибору українського програмного бібліотечного забезпечення, рекомендованого Міністерством освіти та науки України –

УФД/Бібліотека. Та попри це лише період з 2013 р. став переломним для роботи Наукової бібліотеки УжНУ. На цей час електронні засоби вже впевнено увійшли у бібліотечні технології і не були новинкою для багатьох бібліотек, адже удосконалення сервісної роботи дало можливість розширити як коло бібліотечних послуг, так і коло користувачів. Статистика невинного зменшення відвідування та книговидачі бібліотеки стала найвагомим аргументом для книгозбірні – долучити до класичних методів бібліотечного обслуговування інформатизацію, не втрачаючи при цьому основних традиційних прийомів роботи з книгою.

Без знання основ комп'ютерної грамотності бібліотекарям впроваджувати інновації годі було й розпочинати, тому першим кроком в освоєнні бібліотечної програми стали своєрідні тренінги-навчання. Маючи переважно великий досвід традиційної бібліотечної роботи (майже 40% працівників працюють в стінах університетської бібліотеки понад 20 років), колектив вперше розпочав освоювати роботу в комп'ютерній бібліотечній програмі. Було створено три групи навчання бібліотекарів, навички закріплювались практичними заняттями, тому результати нововведення не забарилися.

Система "УФД/Бібліотека" призначена для автоматизації всіх основних виробничих циклів бібліотеки:

- комплектування бібліотечного фонду (визначення потреб, замовлення літератури, оформлення надходжень, облік і аналіз фонду, списання);
- обробка документів (складання бібліографічного опису документа, класифікація, створення каталогів тем);
- бібліографія (складання аналітичних описів, підготовка бібліографічних довідок);

- обслуговування читачів (пошук і замовлення документів, комплектування замовлень, видача та повернення документів).

Роботу бібліотечної програми забезпечує комп'ютерна мережа на площі бібліотеки у понад дві тисячі м/кв., яка підтримується завдяки потужному серверу.

На початок 2013 року комп'ютерний парк бібліотеки становив лише 10 комп'ютерів, тобто лише кожен 8-й працівник бібліотеки мав можливість працювати в програмі. Сьогодні комп'ютерний парк бібліотеки нараховує 42 комп'ютери, а це – кожне друге робоче місце. Поетапне впровадження комп'ютеризації дало можливість виявити її пріоритет. Нині повністю комп'ютеризовані основні структурні відділи бібліотеки: відділ комплектування фондів бібліотеки (який відповідає за весь традиційний та комп'ютеризований супровід книги, від бухгалтерського відображення балансової вартості книги до її зняття з інвентарного обліку при списанні); відділ наукової обробки (електронне визначення систематизації та шифру розміщення книги, ведення традиційного та електронного каталогу). Кожен із відділів бібліотеки має свою специфіку впровадження комп'ютерних технологій з власними повноваженнями. До прикладу, відділ «Карпатика» (в якому зібрано літературу з історії, культури, економіки, науки краю) завдяки комп'ютеризації пропонує вільний доступ до електронного каталогу дисертаційних досліджень, що були захищені науковцями за всі роки існування вузу. Програма дозволяє робити пошук дисертаційних досліджень відповідно до теми запиту, галузі дослідження, ключових слів у назві, авторства тощо. Введення в комп'ютерну базу даних про кожну книгу чи часопис з фонду краєзнавчої літератури повертається вдячністю відвідувачів за економію часу на складний пошук, його вичерпність. Така інновація високо оцінена не лише науковцями нашого вузу, а й дослідниками,

які приїжджають до бібліотеки за можливістю доступу до джерел свого дослідження з різних міст України, та й зарубіжжя.

Повністю змінена робота з обслуговування читачів у центральній читальній залі бібліотеки по вул. Університетській, 14. Саме цей відділ першим серед інших впровадив й запропонував користувачеві повне комп'ютерне обслуговування: від пошуку до видачі та повернення книги. Півроку – це час, протягом якого 35 тисяч примірників найактуальніших книг ввійшли в електронну базу та отримали етикеткову ідентифікацію, яка зчитується сканером та передається в електронний формуляр читача. Інтерес до такої форми обслуговування підтверджується значною кількістю читачів, які віддали перевагу саме електронному обслуговуванню.

У чому ж переваги електронного обслуговування? Це перш за все:

- швидкий перегляд традиційних каталогів бібліотеки;
- інформація про місцезнаходження й доступність примірника в будь-який момент часу;
- електронна добірка фонду;
- електронна видача та повернення книги;
- електронне замовлення й бронювання книги;
- електронний облік фонду;
- статистичний облік обслуговування;
- рейтингова оцінка.

Зручність використання програми підтверджена тим, що з 12 тисяч користувачів бібліотеки близько 5 тисяч перейшли на електронне обслуговування. Добровільність користування бібліотечною програмою засвідчується угодою між користувачем та бібліотекою.

Електронне обслуговування здійснюється за допомоги сканування звичайного студентського квитка: автоматично відкривається електронний

формуляр, а власний пін-код читача підтверджує отримання книги і попереджає будь-яку помилку, наприклад, видачу книги сторонній особі. Бібліотека володіє можливістю виготовлення власного електронного читацького квитка та, врахувавши фінансові затрати, без особливих сумнівів обрала використання єдиного документа – студентського квитка.

Успішність навчання колективу, праця в новому форматі засвідчили, що немає нічого неможливого, а бажання змін – це рушійна сила прогресу, в цьому випадку – в бібліотечних технологіях. Категорично не погоджуючись з поглядами деяких колег-песимістів стосовно того, що комп'ютеризувати бібліотечний фонд у майже 2 мільйони примірників – справа неможлива, ми переконались, що запровадження нових комп'ютерних технологій себе виправдало. Рівно рік тому бібліотека розпочала електронне обслуговування, і переваги такої послуги відчували як співробітники бібліотеки, так і її користувачі.

Подальшим кроком комп'ютеризації бібліотеки став період літніх канікул 2014 року. Саме в цей час підручники повертаються до бібліотеки від користувачів. Тому за нововведення взявся ще один вагомий підрозділ бібліотеки – абонемент економічної літератури, призначений для видачі підручників студентам усіх курсів факультетів: економічного, міжнародних економічних відносин та факультету суспільних наук (напряму «Соціальна робота» та «Соціологія»). За період майже два місяці в електронну базу бібліотечної програми було внесено понад 20 тисяч підручників. Навантаження на працівників бібліотеки були чималі, бо співпали з періодом відпусток, та попри все 1 вересня 2014 року студенти прийшли до повністю комп'ютеризованого відділу бібліотеки.

Наступною інновацією стала інформатизація новоствореного відділу авторефератів. Його метою став швидкий доступ до бази авторефератів

дисертаційних досліджень. І хоча, на жаль, всі автореферати, датовані до 2000 року, знаходяться в підвальному приміщенні книгосховища по вул. Капітульній, 9, електронний каталог авторефератів поповнюється щоденно і на сьогоднішній день налічує понад 50 тисяч назв.

Робота з комп'ютеризації бібліотеки нелегка, крім наповнення електронної бази фонду, бібліотекарі продовжують традиційно формувати паперові каталоги, організовувати виставки книг, культурні заходи, опрацьовувати періодичні видання, перевозити літературу, проводити інвентаризацію тощо. Суміщення інновацій та традиційних методів бібліотечної роботи стало нормою, продиктованою часом.

Незабаром бібліотека відкриє доступ до електронного каталогу художніх видань, серед яких найбільша частка програмних творів, електронної бази довідкової літератури відділу бібліографії, на черзі філологічна навчальна література та деякі галузеві розділи літератури книгосховища, щоденно розширюється електронний каталог назвами книг з колекції Олени Рудловчак.

Електронний каталог бібліотеки нараховує 187487 записів, з них:

- 112 230 – описи книг;
- 16 750 – описи статей;
- 3 919 – описи періодичних видань;
- 165 – описи електронних документів;
- 752 – описи дисертаційних досліджень;
- 50 363 – описи авторефератів.

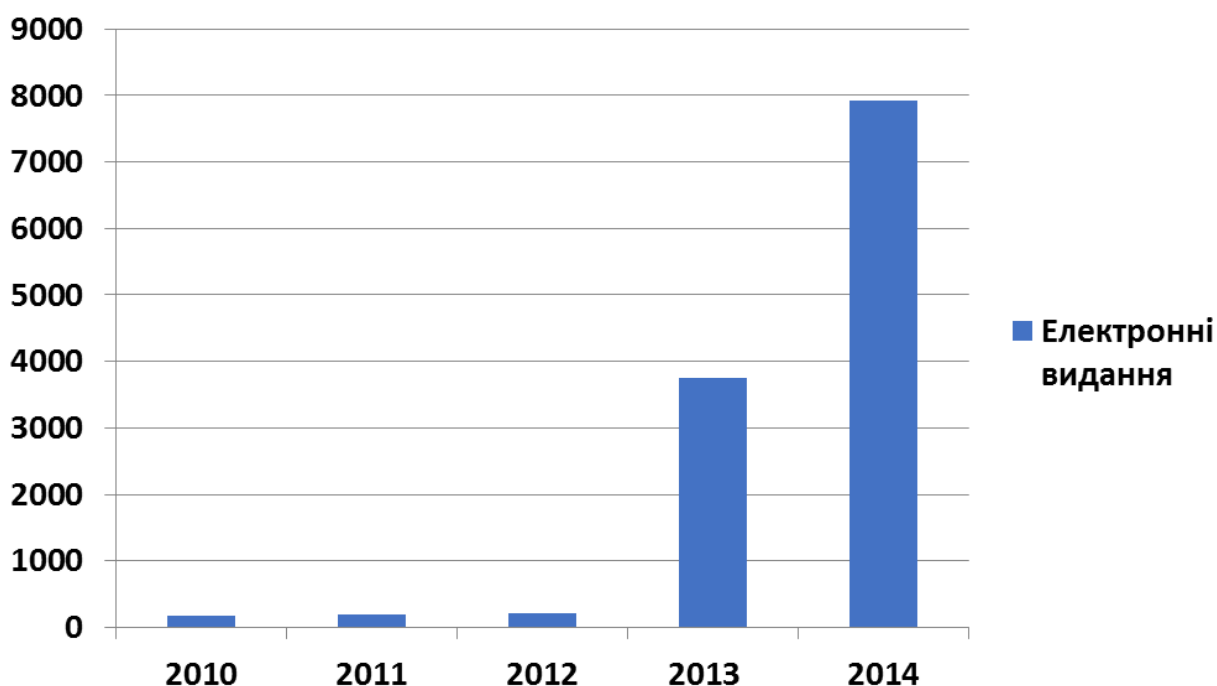
Вагомою інновацією книгозбірні є створення електронної бібліотеки Ужгородського національного університету, головною метою якої стала сконцентрованість в електронній базі навчальних, методичних та наукових здобутків університету та оперативність доступу до них.

Створення електронної бібліотеки УжНУ регламентовано наказом ректора університету, в якому чітко визначено механізм передачі до бібліотеки як друкованих, так і електронних варіантів підручників, монографій, методичних посібників. Ця процедура передбачає авторську угоду між вузом і автором, де бібліотека стала посередником і несе повну відповідальність за порушення авторського права. Лише автор твору має право вирішити питання доступу до власного твору, навіть право на електронне копіювання.

Фонд електронної бібліотеки УжНУ формується з 2013 року і складається з таких електронних колекцій:

- Електронний архів Наукових вісників університету;
- Науковий електронний архів статей науковців УжНУ (університетський електронний репозитарій);
- Повнотекстові версії підручників, монографій, навчально-методичних посібників;
- Інформаційні продукти бібліотеки (електронні версії бібліографічних покажчиків).

Формування електронної бібліотеки відображено рис.1, на якому представлена Динаміка поповнення бібліотеки електронними виданнями.

Комп'ютеризація бібліотеки торкнулася також відділу контролю над фондами, який відслідковує місце знаходження кожної книги у півтора мільйонному фонді бібліотеки. Саме бібліотечна програма тепер надає вичерпну інформацію про книжковий рух у бібліотеці. Вже сьогодні кожен викладач за кілька хвилин може отримати вичерпну інформацію про перелік навчальної та наукової літератури зі свого предмета, про кількість книг та використати цю інформацію для рекомендації студентам.

Впровадження нових сучасних форм обслуговування у роботу Наукової бібліотеки неможливе без практичних навиків, які отримують бібліотечні працівники під час участі у конференціях та семінарах на базі провідних бібліотек України. Завдяки фінансовому сприянню ректорату бібліотечні працівники отримали можливість пройти таке навчання. Останнім прикладом цього є участь у II Міжнародному науково-практичному семінарі «Оцифроване надбання: збереження, доступ, репрезентація» 16-17 грудня 2014 року на базі Державного політехнічного музею при НТТУ «КПІ».

Значна робота проводиться університетською бібліотекою в контексті пропагування наукового надбання свого вузу та власних бібліотечних фондів через сайт бібліотеки (Рис. 2).

Підвищилась активність відвідування сайту бібліотеки. Адже протягом останніх двох років сайт наповнюється новими рубриками, найактивнішою з яких є рубрика «Електронні ресурси». Вона відкриває вільний доступ до електронного архіву Наукових вісників УжНУ, відповідно до серії чи номера часопису.

Сучасний користувач бібліотеки потребує орієнтирів в пошуку необхідної йому інформації. Саме тому бібліотека через власний сайт відкриває доступ до повнотекстових баз публікацій на безкоштовній основі. Це рубрика «Ресурси вільного доступу», яка включає в себе такі підрубрики:

- Українські електронні ресурси вільного доступу
- Іноземні електронні ресурси вільного доступу
- Російські електронні ресурси вільного доступу
- Публікації науковців УжНУ в наукометричній базі Scopus
- Інформаційні ресурси порталу POLPRED

Окремо хочеться відзначити долучення бібліотеки до створення університетського електронного репозитарію. Масове наповнення репозитарію Науковими вісниками університету – трудомісткий процес, який взяла на себе Наукова бібліотека. На сьогодні робота із системою DSpace не викликає труднощів у бібліотечних працівників, бо до електронного сховища завантажено понад тисячу статей науковців УжНУ. Процес оцифрування вісників розпочато з 1947 року.

Університетська бібліотека як структурний підрозділ вузу проводить власні наукові дослідження, результатом яких є низка бібліографічних показників. Протягом лише 2012-2014 років бібліотекою підготовлено три бібліографічні показники, кожен з яких є у вільному доступі на сайті бібліотеки. Розпочато кропітку роботу над бібліографічним показником до 70-річчя вузу «Основні праці науковців Ужгородського університету за період 1991 – 2015 рр.»,

який відобразить науковий доробок університету за період незалежності України.

Поєднання комп'ютеризації та збереження традиційного доступу до друкованих видань – ось зв'язок бібліотеки з читацьким загалом. Саме так бібліотека спроможна вирішувати всі сучасні вимоги її користувачів. Наступний інноваційний крок колектив бібліотеки вбачає в розвитку корпоративності і взаємодії бібліотек, в створенні зведеного каталогу інформаційних ресурсів регіону.

*On the state of implementation of innovative technologies in scientific libraries
Uzhgorod National University.*

*The article deals with the process of implementing innovative technologies in
library work Uzhgorod National University for the period 2013-2015.*

Keywords: *innovation in library computerization of library processes, electronic library
resources free access library program.*